

Sygn. akt IV Ca 435/15

POSTANOWIENIE

Dnia 2 września 2015 r.

Sąd Okręgowy w Płocku IV Wydział Cywilny – Odwoławczy

w składzie następującym:

Przewodnicząca – SSO Elżbieta Włodarczyk

Sędziowie SSO Renata Wanecka (spr.)

SSO Katarzyna Mirek - Kwaśnicka

Protokolant sekr. sądowy Anna Bałdyga

po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 2 września 2015 r. w P.

sprawy z wniosku **S. W.**

z udziałem **C. W.**, **R. W. (1)**, **R. W. (2)**, **A. W.**

o stwierdzenie nabycia spadku

na skutek apelacji wnioskodawcy

od postanowienia Sądu Rejonowego w Płocku z dnia 9 kwietnia 2015 r.

sygn. akt I Ns 1584/14

postanawia:

uchylić zaskarżone postanowienie w punkcie 1 i sprawę przekazać do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu w Płocku, pozostawiając temu sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania za II instancję.

Sygn. akt IV Ca 435/15

UZASADNIENIE

Sąd Rejonowy w Płocku postanowieniem z dnia 9 kwietnia 2015 r. stwierdził, że spadek po E. W. zmarłym dnia 6 kwietnia 1996 r. w P. ostatnio stale zamieszkałym w C. na podstawie ustawy nabyli: żona J. W., syn K. W., syn C. W., syn S. W. po 1/4 części każdy z nich (punkt 1). Ponadto stwierdził, że spadek po J. W. zmarłej dnia 4 września 2014 r. w C. ostatnio stale zamieszkałej w C. na podstawie ustawy nabyli: syn C. W. w 1/3 części, syn S. W.

w 1/3 części, wnuk R. W. (2) w 1/6 części i wnuk R. W. (1)

w 1/6 części (punkt 2). W punkcie 3 Sąd orzekł o kosztach postępowania, w ten sposób, że pozostawił wnioskodawcę i uczestników postępowania przy poniesionych kosztach związanych ze swym udziałem w sprawie.

Powyższe rozstrzygnięcie zostało oparte na następujących ustaleniach i ocenie prawnej:

E. W. zmarł w dniu 6 kwietnia 1996 r. w P.. Ostatnio stale zamieszkiwał w C.. Miał żonę J. W.. Z małżeństwa tego urodziło się troje dzieci: K. W., S. W. i C. W.. Dzieci pozamałżeńskich ani przysposobionych spadkodawca nie miał. K. W. zmarł w dniu 4 kwietnia 2010 r. Spadek po nim nabyli żona A. W. oraz dzieci R. W. (1) i R. W. (2).

J. W. zmarła 4 września 2014 r. w C.. Przed śmiercią

stale zamieszkiwała w C.. W chwili śmierci była wdową. Nie miała dzieci pozamażeńskich ani przysposobionych. Nie sporządziła testamentu. Spadkobiercy E. W. i J. W. nie zrzekli się dziedziczenia, nie przyjmowali ani nie odrzucali spadku. S. W., C. W., R. W. (2) i R. W. (1) złożyli oświadczenia o przyjęciu spadku wprost.

W dniu 28 marca 1996 r. E. W. przebywał w szpitalu. W obecności żony J. W., J. T. i M. T. oświadczył, że gospodarstwo rolne wraz z budynkami (11 ha powierzchni rolnej) położone w C. przekazuje synowi S., synowi K. działkę w całości położoną w B. przy ulicy 1-go maja i 100 m pszenicy jednorazowo jako spłatę, zaś synowi C. działkę w całości położoną w B. przy ulicy (...), przy czym polecił mu zakupić materiał na budowę budynku mieszkalnego oraz opłacić majstra i przyznał mu prawo zamieszkiwania w obecnym miejscu, tj. we wsi C.. Wszystkie narzędzia rolnicze spadkodawca przekazał synowi S.. Na niego też nałożył obowiązek opieki nad matką J. W.

i utrzymania jej do śmierci. Testament, o którym mowa wyżej, podpisał spadkodawca, S. W., J. W., J. T. i M. T.. Oświadczenie spadkodawcy spisała M. T.. Podczas sporządzania testamentu nie było obecnego S. W.. Pojawił się on dopiero później i jedynie złożył swój podpis na przedłożonym mu dokumencie.

Sąd Rejonowy, dokonując oceny prawnej, wskazał, iż prawu polskiemu znane są dwa źródła powołania do spadku: ustawa oraz testament, przy czym wzajemny stosunek tych porządków dziedziczenia kształtuje się tak, że pierwszeństwo ma dziedziczenie testamentowe. Oznacza to, że testator może w swobodny sposób rozrządzić majątkiem na wypadek swej śmierci, zmieniając skutecznie porządek dziedziczenia przewidziany przez przepisy kodeksu cywilnego. Zgodnie z art. 926 § 2 k.c. dziedziczenie ustawowe co do całości spadku następuje dopiero wtedy, gdy spadkodawca nie powołał spadkobiercy albo gdy żadna z osób, które powołał, nie chce lub nie może być spadkobiercą.

W przedmiotowej sprawie spadkodawca oświadczył swoją wolę ustnie. Zgodnie z art. 952 k.c. taka forma testamentu jest dopuszczalna, jeżeli istnieje obawa rychłej śmierci spadkodawcy albo jeżeli wskutek szczególnych okoliczności zachowanie zwykłej formy testamentu jest niemożliwe lub bardzo utrudnione. Wówczas spadkodawca może oświadczyć ostatnią wolę ustnie przy jednoczesnej obecności co najmniej trzech świadków. O tym kto może i nie może być świadkiem przy sporządzaniu testamentu decyduje treść przepisu art. 957 § 1 k.c. Zgodnie z nim nie może być świadkiem przy sporządzaniu testamentu osoba, dla której w testamencie została przewidziana jakakolwiek korzyść. Nie mogą być również świadkami: małżonek tej osoby, jej krewni lub powinowaci pierwszego i drugiego stopnia oraz osoby pozostające z nią w stosunku przysposobienia. Jeżeli świadkiem była jedna z osób wymienionych w paragrafie poprzedzającym, nieważne jest tylko postanowienie, które przysparza korzyści tej osobie, jej małżonkowi, krewnym lub powinowatym pierwszego lub drugiego stopnia albo osobie pozostającej z nią w stosunku przysposobienia. Jednakże gdy z treści testamentu lub z okoliczności wynika, że bez nieważnego postanowienia spadkodawca nie sporządziłby testamentu danej treści, nieważny jest cały testament.

E. W. oświadczył swoją wolę ustnie w obecności świadków: J. T., M. T. i J. W.. Oznacza to, że w trakcie sporządzania testamentu świadkiem była osoba, o której mowa w art. 957 § 1 zd. 2 k.c. Spadkodawca majątek swój przekazał synom, a więc dzieciom J. W.. W tej sytuacji skoro wszystkie postanowienia testamentu przysparzają korzyści małżonkowi zmarłego, będącego świadkiem testamentu, nieważny jest cały testament.

Z uwagi na fakt, iż testament sporządzony ustnie przez zmarłego jest nieważny, nastąpiło dziedziczenie spadku na podstawie ustawy. W myśl art. 931 § 1 i 2 k.c.

w pierwszej kolejności powołane są z ustawy do spadku dzieci spadkodawcy oraz jego małżonek; dziedziczą oni w częściach równych, jednakże część przypadająca małżonkowi nie może być mniejsza niż jedna czwarta całości spadku. Jeżeli dziecko spadkodawcy nie dożyło otwarcia spadku, udział spadkowy, który by mu przypadł, przypada jego dzieciom w częściach równych. Przepis ten stosuje się odpowiednio do dalszych zstępnych. Spadkodawca E. W. w chwili śmierci był żonaty

z J. W.. Miał troje dzieci: syna K., C. i S.. W związku z tym nabyli oni spadek w częściach równych po 1/4 części każde z nich.

J. W. w chwili śmierci była wdową. Miała trzech synów: K., C. i S.. W związku z tym nabyli oni spadek w częściach równych po 1/3 części każdy z nich.

O kosztach Sąd rozstrzygnął w oparciu o art. 520 § 1 k.p.c.

Apelację od postanowienia wniósł wnioskodawca S. W.. Z jej treści wynika, iż zaskarża punkt 1 orzeczenia, zarzucając mu naruszenie przepisów prawa materialnego, a mianowicie:

1. art. 952 k.c. przez uznanie, iż nie zostały spełnione przesłanki pozwalające uznać za ważny testament ustny E. W. spisany w dniu 28 marca 1996 r., a tym samym nie można było na jego podstawie orzec o stwierdzeniu nabycia spadku po ww. spadkodawcy,
2. art. 926 § 2 k.c. w zw. z art. 931 § 1 i 2 k.c. przez uznanie, iż – pomimo niezasadnego uznania nieważności testamentu ustnego po E. W. – mamy do czynienia z dziedziczeniem ustawowym, zaś stwierdzenie nabycia spadku po ww. nastąpi na podstawie ustawy,
3. art. 957 § 1 i 2 k.c. przez uznanie, że zachodzą przesłanki do stwierdzenia nieważności całego testamentu.

Ewentualnie, w przypadku nieuznania ww. zarzutów, skarżący zarzucił naruszenie:

1. art. 1059 k.c. w zw. z art. 924 k.c. i art. 1058 k.c. przez nieuwzględnienie szczególnych przepisów dotyczących dziedziczenia gospodarstw rolnych mających zastosowanie na dzień otwarcia spadku, tj. na dzień 6 kwietnia 1996 r., w tym nieprawidłowe ustalenie kręgu spadkobierców ustawowych w związku z pominięciem ustawowych przesłanek warunkujących uznanie za spadkobiercę ustawowego gospodarstwa rolnego i uznanie za spadkobierców ustawowych K. W. i C. W., którzy tych przesłanek nie spełniali,
2. naruszenie art. 1063 k.c. w zw. z art. 931 § 1 i 2 k.c. przez błędne przyjęcie, iż w przedmiotowej sprawie dziedziczenie gospodarstwa rolnego odbywa się na zasadach ogólnych, a nie na podstawie przepisów szczególnych dotyczących dziedziczenia ustawowego gospodarstw rolnych obowiązujących na dzień otwarcia spadku po E. W..

W konkluzji apelujący wniósł o zmianę punktu 1 zaskarżonego postanowienia przez uznanie, iż spełnione zostały przesłanki do uznania testamentu ustnego E. W. za ważny i orzeczenie o stwierdzeniu nabycia spadku po E. W. zgodnie z pozostawionym przez niego testamentem ustnym, spisany w dniu 28 marca 1996 r. Ewentualnie wniósł o zmianę zaskarżonego punktu 1 postanowienia przez uznanie, iż gospodarstwo rolne po E. W. nabyła osoba spełniająca przesłanki określone w art. 1059 k.c., tj. wnioskodawca lub uchylenie postanowienia w zaskarżonej części i przekazanie sprawy Sądowi I instancji do ponownego rozpatrzenia – przy uwzględnieniu kosztów postępowania odwoławczego.

Sąd Okręgowy zważył, co następuje:

Apelacja wnioskodawcy jest o tyle zasadna, o ile skutkowałą uchyleciem postanowienia w zaskarżonej części i przekazaniem sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu.

Na wstępie wskazać jednak należy, iż zarzuty odnoszące się do ważności testamentu ustnego E. W. są bezzasadne. W tym zakresie Sąd Odwoławczy podziela ustalenia i ocenę prawną Sądu I instancji.

Przepis art. 952 k.c. stanowi, że jeżeli istnieje obawa rychłej śmierci spadkodawcy albo jeżeli wskutek szczególnych okoliczności zachowanie zwykłej formy testamentu jest niemożliwe lub bardzo utrudnione, spadkodawca może oświadczyć ostatnią wolę ustnie przy jednoczesnej obecności co najmniej trzech świadków. Niemniej jednak świadkiem przy sporządzaniu takiego testamentu nie może być osoba, dla której w testamencie została przewidziana jakakolwiek korzyść. Nie mogą być również świadkami: małżonek tej osoby, jej krewni lub powinowaci pierwszego i drugiego stopnia oraz osoby pozostające z nią w stosunku przysposobienia (art. 957 § 1 k.c.). Wówczas bowiem

nieważne jest postanowienie testamentu, które przysparza korzyści tej osobie, jej małżonkowi, krewnym lub powinowatym pierwszego lub drugiego stopnia albo osobie pozostającej z nią w stosunku przysposobienia. Taka właśnie sytuacja ma miejsce w rozpatrywanej sprawie. Bezsporne bowiem jest to, iż jednym ze świadków przy sporządzaniu testamentu ustnego przez spadkodawcę była jego żona J. W., zaś postanowienia testamentowe miały przysporzyć korzyść majątkową jej synom. Nie ulega zatem wątpliwości, iż w świetle przepisów prawa testament E. W. jest nieważny. W takim przypadku, jak słusznie wyjaśnił Sąd Rejonowy w uzasadnieniu swojego orzeczenia, w rachubę wchodzi normy prawne dotyczące dziedziczenia ustawowego. Stąd też za niezasadne uznać należy kwestionowanie przez wnioskodawcę zastosowania przez Sąd przy rozstrzygnięciu niniejszej sprawy zasad dziedziczenia według ustawy.

Sąd Okręgowy za słuszne uznał natomiast zarzuty skarżącego dotyczące naruszenia przez Sąd I instancji art. 1059 k.c. Wyjaśnić jednak należy, iż w wyroku

z dnia 31 stycznia 2001 r., P 4/99 (Dz. U. 2001 nr 11, poz. 91), Trybunał Konstytucyjny stwierdził, że art. 1059 k.c. w brzmieniu nadanym przez ustawę z dnia 26 października 1971 r. zmieniającą ustawę – Kodeks cywilny oraz ustawę z dnia 28 lipca 1990 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny jest niezgodny z Konstytucją RP,

w zakresie, w którym odnosi się do spadków otwartych od dnia 14 lutego 2001 r., tj. od daty ogłoszenia wyroku w Dzienniku Ustaw. Artykuł 1059 k.c. był podstawową normą, na której opierały się zasady szczególnego dziedziczenia gospodarstw rolnych przed dniem 14 lutego 2001 r. Regulował on przesłanki, od których zależała możliwość nabycia gospodarstwa rolnego wchodzącego w skład spadku. Pierwszeństwo jego dziedziczenia przysługiwało: osobom stale pracującym bezpośrednio przy produkcji rolnej albo mającym przygotowanie zawodowe do prowadzenia produkcji rolnej; osobom małoletnim bądź pobierającym naukę zawodu lub uczęszczającym do szkół; osobom trwale niezdolnym do pracy. Spełnienie przez potencjalnego spadkobiercę choć jednej z wymienionych w art. 1059 k.c. przesłanek

w chwili otwarcia spadku uprawniało go do dziedziczenia gospodarstwa rolnego. Po dniu 14 lutego 2001 r. i uchyleniu art. 1059 k.c. krąg spadkobierców ustawowych dziedziczących gospodarstwo rolne oraz kolejność ich powołania do spadku wyznaczają przepisy ogólne prawa spadkowego (art. 931 i nast. k.c.).

Otwarcie spadku po E. W. nastąpiło w dniu 6 kwietnia 1996 r. (art. 924 k.c. stanowi, iż spadek otwiera się z chwilą śmierci spadkodawcy). Oznacza to, że art. 1059 k.c. winien znaleźć zastosowanie w niniejszej sprawie. Sąd I instancji pominął fakt, iż przedmiotem dziedziczenia w przedmiotowej sprawie jest gospodarstwo rolne, przez co nie zbadał kwalifikacji spadkobierców do dziedziczenia po E. W.. W tym celu niewątpliwie konieczne jest przeprowadzenie postępowania dowodowego i ustalenie, który ze spadkobierców spełnia przesłanki z art. 1059 k.c.

W związku z uchyleniem orzeczenia w zaskarżonej części w postępowaniu ponownym Sąd Rejonowy, jako sąd spadku, po uzupełnieniu postępowania dowodowego ustali, który ze spadkobierców spełnia warunki dziedziczenia gospodarstwa rolnego enumeratywnie wymienione w przepisie art. 1059 k.c., po czym ponownie rozstrzygnie w przedmiocie stwierdzenia nabycia spadku. Będzie miał przy tym na względzie, że w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku rola sądu determinowana jest ustawowym nakazem działania z urzędu, a rozstrzygnięcie zapada niezależnie od wniosków i stanowiska stron, lecz stosownie do wyników postępowania dowodowego oraz norm prawa materialnego, mających zastosowanie w danym stanie faktycznym (vide: postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 24 września 2009 r., IV CSK 129/09).

Mając na uwadze powyższe okoliczności Sąd Okręgowy, na podstawie art. 386 § 4 k.p.c., uchylił zaskarżone postanowienie i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu w Płocku, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania za II instancję.